

УДК 811.111(07)

Роман Безлюдний

**ДО ПРОБЛЕМИ НАВЧАННЯ ЧИТАННЮ Й ПЕРЕКЛАДУ
ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНОГО ТЕКСТУ
НА ЗАНЯТТЯХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ВНЗ**

Обов'язковим компонентом професійної підготовки сучасного фахівця є володіння іноземною мовою. Тому навчання іноземній мові у немовному вузі носить як комунікативно-орієнтований, так і професійно-орієнтований характер. Зростаючі ділові та культурні зв'язки із зарубіжними країнами вимагають, щоб сучасні фахівці володіли навиками читання і перекладу документів, що супроводжують імпорту продукцію. Багато студентів вищих навчальних закладів прагнуть поряд із засвоєнням основної професії удосконалювати і знання іноземної мови. Вузівський курс продовжує шкільний і на цьому етапі важливо продовжити процес вивчення іноземної мови на більш якісному рівні, а також засвоєння соціокультурних знань і умінь, тобто студент повинен набути знання і уміння, необхідні для етичного й творчого самовизначення в соціальній і професійній сферах.

Проблема навчання студентів читанню і перекладу професійно-орієнтованих текстів відображено у працях таких вітчизняних зарубіжних дослідників, як Г. В. Барабанова, Н. А. Бараненкова, Т. В. Бочарова, С. Г. Вавіліна, А. Б. Гусейнова, З. В. Малюська, О. О. Стеценко, W. Grabe, M. Gilmour, S. Marshal, P. Strevens та ін.

Мета статті полягає у розгляді основних етапів і видів читання та перекладу, характеристиці перекладацьких прийомів.

Актуальність дослідження обумовлена необхідністю сучасного фахівця активно володіти хоча б однією іноземною мовою, користуватися іншомовною літературою для пошуку інформації в соціально-обумовлених сферах повсякденного життя і в своїй професійній діяльності.

Навчання студентів іноземній мові у вузі традиційно було орієнтоване на читання, розуміння і переклад спеціальних текстів. Іноземна мова стає не лише інструментом формувань знань, але і засобом спілкування, у тому числі і професійного, а відповідно і показником професійної компетентності. Близько 400 мільйонів людей у світі сьогодні використовують англійську як другу іноземну мову. Більшість із цих людей є професіоналами, чий успіх цілком залежить від їхньої здатності розуміти публікації англійською мовою. Вивчення іноземної мови було і залишається складовою частиною процесу формування фахівця з вищою освітою.

Питанням навчання читанню і перекладу іншомовних текстів за спеціальністю приділяється велика увага. Інтерес до цієї проблеми

величезний, оскільки одним з основних завдань навчання іноземній мові фахівців різного профілю є створення у них автоматичних навиків читання з безпосереднім отриманням інформації з прочитаної літератури, що неможливо без перекладу. При навчанні читання первинне значення має опанування структурної сторони тексту. Текст, як система мовного продукту носіїв іноземної мови, представляє особливу цінність як систематизований зразок функціонування мови і є однією із основних навчально-методичних одиниць навчання.

Після закінчення вищого навчального закладу студенти повинні вміти самостійно читати й перекладати з повним розумінням нескладні тексти науково-популярної літератури, а також адаптовані художні тексти. Це кінцеві практичні цілі навчання, успішна реалізація яких залежить, перш за все, від самостійної та домашньої роботи студентів.

Особливість викладання англійської мови за професійним спрямуванням полягає у фаховому контексті обраної спеціальності, основним актуальним завданням якої є оволодіння знаннями фахової терміносистеми і набуття умінь використовувати вузькоспеціалізовану лексику для виконання навчальних професійно орієнтованих завдань, спрямованих на подальше спілкування у виробничих ситуаціях [2, с. 25].

Однією з основних цілей програми англійської мови за професійним спрямуванням є розвиток навичок читання й перекладу фахових текстів. Деякі вчені відзначають, що студенти в основному страждають від обмеженого запасу загальноживаної лексики, а не технічних термінів. М. Гілмор і С. Маршал, наприклад, стверджують, що труднощів студентів пов'язані не з відсутністю знань термінології зі своєї спеціальності, а з відсутністю знань загальноживаної лексики англійської мови [7, с. 145].

Читання як вид мовної діяльності завжди має на меті розуміння тексту, і його очікуваний результат визначає як кількість отриманої з тексту інформації, так і характер її переробки. Завдання роботи з фаховим текстом полягають у отриманні інформації з тексту в об'ємі, необхідному для вирішення конкретного мовного або комунікативного завдання. І, залежно від ситуації і від виду читання, точність і повнота отриманої інформації можуть розрізнятися [3, с. 56].

Необхідно зазначити, що фактично під час навчання професійно-орієнтованому читанню студентів немовних факультетів виявляються слабкі базові знання багатьох з них, зокрема в читанні, і вони не можуть працювати з англійськими джерелами у своїх наукових дослідженнях. Це правда, що деякі з них можуть спілкуватися англійською мовою, проте є проблеми, пов'язані з навичками читання. Наявність хороших навичок читання професійно-орієнтованих текстів дозволяє студентам немовних факультетів підтримувати їх академічні знання, розвивати особистість та досягати професійного успіху. Крім того, читання є дуже важливою навичкою для студента, яка забезпечує йому доступ до подальшого

вдосконалення мови та для продовження особистої освіти [9, с. 200].

Отже, навчання професійно-орієнтованого читання включає такі етапи:

- передтекстове введення мовного матеріалу для формування тематичного термінологічного мінімуму;
- самостійне читання автентичного навчального тексту;
- навчальне аудиторне читання тексту, що супроводжується серією текстових вправ для розуміння змісту прочитаного;
- робота над функціонально-композиційною структурою тексту з метою анотування тексту [7].

Зауважимо, що ефективність вивчення іноземної мови забезпечується задіяністю різних видів читання, їх взаємодією та відповідністю послідовності видів читання цілям та завданням комунікативної ситуації.

У зарубіжній методиці В. Грейб та Ф. Столлер виділяють шість видів читання, які в нашій термінології представлені як: **пошукове** (reading to search for simple information), **ознайомлювальне** (reading to skim quickly), **вивчаюче** (reading to learn from texts), **інтегруюче** (reading to integrate information), **критичне** (reading to critique texts and reading to write) та **читання задля загального розуміння** (reading for general comprehension) [8, с. 6].

Пошукове (reading to search for simple information) є видом читання, який відповідає *пошуковому* та *переглядовому* читанню за класифікацією С. К. Фоломкіної. У процесі такого читання читач переглядає (*scan*) текст шукаючи певні слова, інформацію або типові фрази.

Ознайомлювальне читання (reading to skim quickly) також збігається з традиційною точкою зору вітчизняної методики на *ознайомлювальне* читання, оскільки метою такого читання визнається формування загального уявлення про текст, визначення основних думок та найбільш суттєвих деталей прочитаного.

Вивчаюче читання (reading to learn from text) може бути співвіднесеним із *вивчаючим* читанням у вітчизняній методиці. Про це свідчать такі характеристики цього виду читання, як: використання в академічному або професійному середовищі; доволі повільний темп, що пов'язано з перечитуванням, осмисленням та запам'ятовуванням фактів з тексту; опора на фонові знання та прихід до умовиводів.

Інтегруюче читання (reading to integrate information) можливо б було розглядати як складову вивчаючого читання, але автори класифікації наполягають на тому, що цей вид читання йде на крок далі за читання задля отримання знань із тексту, оскільки читач має інтегрувати риторичну та контекстуальну інформацію тексту та породжувати власне уявлення про це взаємовідношення.

Інтегруюче читання передбачає прийняття рішень щодо важливості додаткової, допоміжної або суперечливої інформації та необхідності

реструктуризації теоретичного фрейму для пристосування інформації з численних джерел.

Критичне читання (reading to critique texts and reading to write) збігається із *критичним* видом читання, запропонованим З. І. Кличніковою [4, с. 68]. Цей вид читання визначається високим рівнем розвитку вмінь читання, здібністю аналізувати зміст та мовну форму, відрізнити факти від поглядів, піддавати сумніву прочитане, усно та письмово викладати свою точку зору.

Виділення *читання задля загального розуміння* (reading for general comprehension) в окрему категорію пояснюється двома факторами, що дають змогу відокремити цей вид читання від ознайомлювального читання. По-перше, загальне розуміння є головною метою читання, яка є основною серед більшості інших цілей. По-друге, читання задля загального розуміння є складнішим процесом, ніж часто вважається. Коли таке читання здійснюється «вмілим» читачем, воно потребує дуже швидкого та автоматичного опрацювання слів, розвинутих навичок формування презентацій основних ідей та ефективною координації багатьох процесів за обмежений проміжок часу.

Підготовка до читання і перекладу здійснюється у процесі відпрацювання операцій, які входять у дві групи рецептивних мовних вмінь. Перша група вмінь забезпечує сприйняття і перекодування інформації на мовному рівні і включає в себе такі вміння: швидко розпізнавати слова, які вивчаються, та співвідносити їх значення з контекстом; вибирати із слова знайомі елементи; встановлювати змістові відношення між словами і т.д. Отже, над кожною лексичною одиницею рецептивного мінімуму слід ретельно попрацювати.

Друга група вмінь пов'язана із отриманням фактичної інформації та її усвідомленням. До неї відносяться вміння: виділяти в реченні (абзаці) високоінформативні та низькоінформативні групи слів; випускати одиниці тексту без шкоди для сприйняття; виділяти основне тематичне поняття та синтезувати базисну фразу; з базисних фраз конструювати модель реферативного перекладу; давати оцінку викладеним фактам; інтерпретувати прочитане.

До недавнього часу психологи та методисти вважали доцільним переклад тексту рідною мовою для його розуміння. Нині викладачі керуються принципом розуміння тексту без його перекладу, який вітчизняні фахівці називають – безперекладне розуміння тексту. Н. А. Бараненкова під цим видом має на увазі таке розуміння тексту, як при читанні його рідною мовою. На її думку, для досягнення цієї мети викладач повинен, по-перше: навчити отримувати загальну інформацію про прочитану статтю чи текст; по-друге, навчити швидко і точно вибирати необхідну інформацію з прочитаного [1, с. 77].

На перших етапах навчання і розуміння професійно-орієнтованих

текстів студент, для усвідомлення інформації, намагається перекласти його рідною мовою, оскільки іноземною він ще не мислить. Такий переклад завжди присутній: усвідомлення інформації йде через рідну мову. Лише в подальшому на певних етапах навчання відбувається перехід до безперекладного розуміння спочатку окремих уривків, а потім і усього тексту в цілому.

На різних етапах навчання використовуються різні види перекладу.

На першому етапі розуміння тексту переважає письмовий переклад, частіше суцільний ніж вибіркового. Студенти виконують переклад самостійно в позаурочний час, на занятті лише перевіряються і порівнюються варіанти перекладу, аналізуються граматичні та лексичні явища, що викликали труднощі під час роботи з текстом. Мета письмового перекладу – привчити студентів до глибокої вдумливої та ретельної роботи з текстом [1, с. 79].

На другому етапі переважає усний вибіркового переклад як вид аудиторної перевірки. Мета усного перекладу – перевірити уміння та знання, отримані на першому етапі. Усний переклад близький до безперекладного розуміння тексту. На цьому етапі у студентів викликає труднощі не весь текст, а лише окремі речення.

При перекладі термінів з англійської мови на українську можуть бути використані такі перекладацькі прийоми: транслітерація, калька, переклад – опис [5, с. 8]. Транслітерація – це передача літер одного алфавіту за допомогою літер іншої мови: *charactran* – *характран* (електронно-променева трубка). Такий переклад супроводжується поясненням. Калька – дослівний переклад складових частин складного терміну й утворення його структурно-сислової копії: *interdependence* – *взаємозамінність*. Переклад-опис застосовується тоді, коли в українській мові не вдається підібрати короткий, точний і зрозумілий аналог. Незважаючи на громіздкість такого перекладу, його досить часто використовують. Наприклад: *entrance* – число однакових інтегральних схем, які можна підключити на вхід до логічного прикладу; *sortrance* число однакових інтегральних схем, які можна підключити на вихід від логічного приладу.

Для того, щоб уникнути граматичних непорозумінь при перекладі англійського тексту на українську мову, необхідно добре володіти мовними явищами двох мов, щоб вибрати правильний варіант їх перекладу, та мати достатню педагогічну підготовку, тобто знання предмета, про який іде мова. Основні труднощі перекладу професійно-орієнтованого тексту пов'язані не з перекладом окремих термінів, які зафіксовані в термінологічному словнику, а з передачею правильного змісту кожної фрази, якому далеко не завжди відповідає дослівний переклад. Отже, для того, щоб пояснити студенту, на чому треба зосереджувати свою увагу при перекладі фахового тексту, перш за все треба вивчити спрямованість, тематику, використання термінології, добре

знати ту чи іншу сферу науки чи техніки.

Для здійснення цих видів роботи необхідно дотримуватися такої послідовності, щоб кожен попередній крок готував студента до наступного, що забезпечить краще засвоєння матеріалу, комплексний характер роботи над текстом із застосуванням всіх видів мовленнєвої діяльності.

Таким чином, встановлено, що при навчанні читанню первинне значення має опанування структурної сторони тексту, який є однією із основних навчально-методичних одиниць навчання. Переклад є досить ефективним засобом контролю та перевірки розуміння прочитаного. Для розуміння професійно-орієнтованого тексту студент використовує письмовий, а згодом усний вибірковий переклад, який близький до безперекладного розуміння тексту. В перспективі, на основі проаналізованих видів перекладу, вважаємо доцільним більш глибоко розглянути проблему безперекладного розуміння тексту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бараненкова Н. А. Роль перекладу у процесі навчання читання фахової літератури студентів немовних ВНЗ / Н. А. Бараненкова // Вісник ЛНУ. – № 14(273), 2013. – С. 77–82.
2. Барабанова Г. В. Методика навчання професійно-орієнтованого читання у немовному ВНЗ / Г. В. Барабанова. – К. : Фірма «ІНКОС», 2005. – 315 с.
3. Бочарова Т. В. Чтение как один из основных аспектов работы с текстом на занятиях по иностранному языку в вузе / Т. В. Бочарова // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – 2010. – № 1(5), Т. 2. – С. 54–58.
4. Клычникова З. И. Психологические особенности обучения чтению на иностранном языке : пособие для учителя / З. И. Клычникова. – М. : Просвещение, 1973. – 223 с.
5. Медникова Е. М. Значение слова и метод его описания / Е. М. Медникова. – М., 1984.
6. Цимбал І. В. Когнітивні утруднення у процесі читання іншомовних наукових текстів та шляхи їх подолання / І. В. Цимбал // Вісник НТУУ – КПІ. Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2012. – Випуск 3. – С. 86–90.
7. Gilmour M. Lexical knowledge and reading in Papua New Guinea / M. Gilmour, S. Marshal. – English for Specific Purposes. – 1993. – Vol. 12(2). – P. 145–157.
8. Grabe W. Teaching and Researching Reading / W. Grabe, F. Stoller. – London : Pearson Education Longman, 2011. – 291 p.
9. Strevens P. New Orientations in the Teaching of English. Great Britain / P. Strevens. – OxfordUniversityPress, 1977. – 235 p.